

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
Jezelf en de ander						
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 1	herkennen van en omgaan met eigen gevoelens	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 1	openstaan voor gevoelens en emoties van anderen (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 1	ervaren van overeenkomsten en verschillen in opvattingen en gewoonten van mensen	34	37	
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 1	ervaringen opdoen met eenvoudige filosofische gesprekken	37	38	
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	omgaan met eigen emoties (positieve en negatieve) in verschillende situaties	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	bewust omgaan met eigen gevoelens en opvattingen en deze voor anderen begrijpelijk uiten	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	ervaren dat situaties gevoelens oproepen die niet door iedereen hetzelfde beleefd worden (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	uiten en bespreken van een eigen mening en realiseren dat niet iedereen dezelfde mening heeft (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	realiseren dat gevoelens van invloed zijn op gedragsuitingen	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	bespreken dat conflicten veroorzaakt kunnen worden door tegenstellingen in belangen, opvattingen en gevoelens en hoe hiermee om te gaan (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	inleven in en rekening houden met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 2	samen onderzoeken van filosofische vragen zonder vaststaande antwoorden te veronderstellen of aan het eind te verwachten	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	bewust omgaan met eigen gevoelens en opvattingen en deze voor anderen begrijpelijk uiten	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	omgaan met eigen emoties (positieve en negatieve) in verschillende situaties	34		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	beseffen van de invloed van eigen gevoelens in de omgang met anderen	37		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	inspelen op de gedachtegang van anderen vanuit de eigen positie (b)	37		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	verklaren dat het gedrag van iemand het gevolg kan zijn van emoties, gevoelens, opvattingen en wensen	37		
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	inleven in en omgaan met gevoelens, wensen en opvattingen van anderen (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	ontdekken dat veel persoonlijke eigenschappen en vaardigheden niet vastliggen, maar ontwikkeld kunnen worden (identiteit)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	samenhang zien tussen integratie en behoud van je eigen identiteit (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Gevoelens, wensen en opvattingen	FASE 3	filosoferen over een idee zonder dit meteen om praktische redenen af te wijzen (gebruiken van gedachten experimenten)	34	37	38
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 1	(her)kennen van kenmerken en uitingen van vriendschap	34		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 1	bespreken van verschillende relatievormen	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 1	bespreken wat verliefdheid betekent en op welke manieren mensen hieraan uiting geven	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 1	bespreken dat het aanraken van (bepaalde delen van) het lichaam positieve en negatieve gevoelens kan oproepen en hoe hiermee om te gaan	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	beseffen dat vriendschappen kunnen verschillen maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	34	37	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	bespreken dat verliefdheid kan verschillen in aspecten als uitingsvorm, leeftijd en geslacht maar altijd vertrouwen en respect als basis hebben	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	beseffen dat mensen elkaar kussen, strelen, elkaar aanraken of een andere vorm van seksueel gedrag vertonen, omdat ze van iemand houden of omdat ze dat prettig vinden	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	bespreken dat mensen kunnen kiezen voor verschillende relatievormen en dat daar verschillend over wordt gedacht	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	bespreken wat seksueel misbruik inhoudt en op welke manier hulp te vragen is	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 2	beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	34	37	38
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	bespreken van verschillen tussen vriendschap en verliefdheid	34		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	samen bespreken van emoties bij verliefdheid en de relatie met seksualiteit	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	bespreken dat er verschillende uitingsvormen van en opvattingen over seks zijn	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	realiseren dat er verschillende gewoonten en opvattingen bestaan over bloot	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	bespreken van de invloed van sociale druk van anderen en de media op seksueel gedrag	37	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	bespreken dat mensen kunnen kiezen voor verschillende relatievormen en welke consequenties dat heeft	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	beseffen dat (bewust) kinderen krijgen beïnvloed kan worden door persoonlijke keuze, religie, cultuur en inkomen	34	38	
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	bespreken wat seksueel misbruik inhoudt en op welke manier hulp te vragen is	38		
Jezelf en de ander	Relaties en seksualiteit	FASE 3	beseffen van het belang van (seksuele) integriteit	37	38	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	zichzelf handhaven binnen de eigen groep en opkomen voor jezelf	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	rekening houden met de ander	34	37	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	ervaren van overeenkomsten en verschillende in gedrag van mensen	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	ervaren dat door tegenstrijdige belangen conflicten kunnen ontstaan die je samen kunt oplossen (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	ervaren dat mensen in een groep van elkaar afhankelijk zijn en elkaar nodig hebben (onder andere samen spelen en samenwerken) (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	bespreken van verschillende vormen van samenleven, dat dit kan veranderen in de tijd en wat dit voor mensen betekent (b)	37	38	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	37		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	samen spelen, samen werken en omgaan met elkaar (met diversiteit in bijv. sociaal-culturele achtergronden) (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 1	ontdekken dat iedereen deel uitmaakt van verschillende groepen waarin verschillende rollen worden vervuld (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	vinden en houden van een eigen plek binnen de (eigen) groep (zelfstandigheid)	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	verkennen van de eigen kenmerken, mogelijkheden, beperkingen en voorkeuren en ontwikkelen van een zelfbewuste houding (zelfvertrouwen)	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	leren om op een zelfbewuste manier verzoeken te doen - te weigeren, complimenten te geven - aan te nemen, kritiek te geven - te ontvangen (weerbare houding)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	onderkennen van vooroordelen en uitingen van discriminatie bij zichzelf en anderen (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	zelfstandig uitvoeren van taken/zelfstandig werken	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	bewust zijn dat persoonlijke eigenschappen niet vastliggen, maar zich ontwikkelen onder invloed van leeftijd, oefening en sociale omgeving	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	verwoorden hoe eenvoudige conflictsituaties in de eigen omgeving ontstaan zijn en welke oplossingen mogelijk zijn (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	ontdekken dat iedereen deel uitmaakt van verschillende groepen waarin verschillende rollen worden vervuld (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	ontdekken dat de manier waarop je je gedraagt in een bepaalde rol sterk wordt beïnvloed door het verwachtingspatroon dat bij die rol hoort	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	samenwerken in een groep: taken verdelen en uitvoeren, afspraken maken en nakomen, hulp vragen en accepteren (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	bespreken van ervaringen met verschillende samenlevingsvormen zoals woon-, leef- en werkgemeenschappen en wat dit voor mensen betekent (wederzijdse afhankelijkheid en beïnvloeding) (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	37		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	onderzoeken van de wijze van (samen)leven van mensen in Nederland (multiculturele samenleving) (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 2	inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	ontwikkelen van een eigen plek binnen de groep (zelfstandigheid)	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	onderzoeken van de eigen kenmerken, mogelijkheden, beperkingen en voorkeuren en ontwikkelen van een zelfbewuste houding (zelfvertrouwen)	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	ontwikkelen van een weerbare houding en ontdekken van het belang hiervan (op een zelfbewuste manier verzoeken doen en weigeren, complimenten geven en aannemen, kritiek geven en ontvangen)	37		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	onderkennen van pesten en bewust zijn van pestgedrag en werken aan adequate oplossingen	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	onderkennen van vooroordelen en discriminatie bij zichzelf en anderen en bespreken hoe hiermee om te gaan (b)	34	37	38
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	zelfstandig uitvoeren van taken/zelfstandig werken (werkhouding)	34		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	zich medeverantwoordelijk voelen voor het recht op eigen ontplooiing en dat van anderen (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	omgaan met conflictsituaties in de eigen omgeving door voor alle partijen passende oplossingen te vinden (b)	34	37	
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	verkennen van kenmerken en overeenkomsten van en verschillen tussen samenlevingsvormen zoals woon-, leef- en werkgemeenschappen (b)	38		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	uitvoeren van taken in een groep: plannen maken en de uitvoering organiseren (b)	35		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	gedragen vanuit respect voor algemeen aanvaarde waarden en normen (b)	37		
Jezelf en de ander	Samen leven en samenwerken	FASE 3	inzien hoe sekserollen ontstaan en worden aangeleerd (b)	38		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
De samenleving						
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 1	zorgdragen voor je eigen leefomgeving (thuis, klas, school)	34	35	
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 1	ontdekken dat een veilige leefomgeving vraagt om hygiënisch, nauwkeurig, veilig en zorgzaam handelen	35		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 1	beseffen dat de leefomgeving wordt beïnvloed door techniek (wetenschap en technologie)			
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 1	verkennen van de invloed van digitalisering op de eigen leefwereld (impact, veiligheid, gevaren)			
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 1	bespreken van het recht op 'vrijheid van meningsuiting' (b)	36		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	beseffen wat de betekenis is van 'veilig zijn' in Nederland	36		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	bewust worden dat mensen om verschillende redenen vluchten uit hun eigen land (oorlog, identiteit, natuurrampen)	34	36	
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	bewust worden van de digitalisering van de samenleving en de impact die dit heeft op de eigen leefomgeving			
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	bespreken van de impact, veiligheid en gevaren van techniek en hoe hiermee om te gaan (bijv. gereedschappen)			
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	verkennen van de betekenis van privacy (in Nederland)	34	35	
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	kennismaken van de begrippen vooroordeel, discriminatie, tolerantie, emancipatie en de vrijheid van meningsuiting en hun onderlinge relatie en onderzoeken wat de effecten zijn (b)	37	38	
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 2	bewust worden dat elk mens dus ook elke kind rechten heeft (b)	36	37	
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	bewust worden van de (eigen) bijdrage aan een veilige leefomgeving	34		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	herkennen van en passend omgaan met gevaarlijke situaties	34		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	verkennen waarom mensen vluchten uit hun eigen land (grenzen en identiteit, oorlog en vrede)	34		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	bespreken van de invloed van verschillende toepassingsgebieden van techniek en technische systemen op de veiligheid van de leefomgeving			
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	onderzoeken wat privacy is en hoe hiermee om te gaan in een veranderende samenleving	34		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	beseffen van het belang van vrije meningsuiting (b)	34		
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	bespreken van verschillende uitingsvormen van discriminatie en waardoor discriminatie kan ontstaan (b)	34	37	38
De samenleving	(Veilige) leefomgeving	FASE 3	verdiepen in kinderrechten/mensen-rechten en het belang hiervan (b)	36	37	
De samenleving	Consument zijn	FASE 1	ontwikkelen van redzaam gedrag als consument	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 1	verkennen van de rol van geld in onze samenleving (sparen, ruilen, lenen en kopen)	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 2	onderzoeken van de rol van geld in onze samenleving (kopen, verkopen, betalen, sparen)	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 2	verkennen van invloeden op de consumptie van mensen en de rol van reclame	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 2	uitwisselen van ervaringen in de rol van consument (bijv. met betrekking tot reclame en productkeuze)	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 2	beseffen dat werken voor je geld een dienst voor een ander betekent en dat dit onafhankelijk maakt (inkomsten/uitgaven)	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 3	(bewust) omgaan met (zak-)geld	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 3	onderzoeken wat de invloed op de consumptie van mensen is op biologisch, commercieel en sociaal gebied en de rol die je als consument kunt nemen	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 3	ervaren wat het belang is van aspecten als gezondheid, veiligheid en stevigheid (maar ook duurzaamheid) bij de keuze van een product	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 3	onderzoeken van de rechten als consument en hoe hiermee om te gaan	35		
De samenleving	Consument zijn	FASE 3	verkennen van de functie van een bank en de werking van bankrekeningen, internet- en mobiel bankieren	35		
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 1	kennismaken met gebruiken, leefgewoonten en feestdagen vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (bijv. eetgewoonten, kleding, bouwstijlen) (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 1	kennismaken met gebruiken en feestdagen bij verschillende levensbeschouwingen (geestelijke stromingen) (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 1	ontdekken dat mensen verschillende talen spreken	47		
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 2	ontdekken van verschillen in gebruiken en leefgewoonten vanuit verschillende culturele achtergronden in de eigen omgeving (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 2	onderzoeken van kenmerkende eigenschappen van verschillende geestelijke stromingen in Nederland	38		
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 2	ontdekken van de relatie tussen rol en verwachtingspatroon van mensen en de wijzigingen in beide onder invloed van tijd en (sub)cultuur (b)	38	47	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 2	bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 3	onderzoeken van gebruiken, leefgewoonten en feestdagen van mensen met verschillende culturele achtergronden in de wereld (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 3	onderscheiden van belangrijke geestelijke stromingen in de wereld en de invloed van hun kenmerkende eigenschappen op een samenleving (b)	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 3	bespreken van ontwikkelingen als ontkerkelijking en uitbreiding van geloofsgemeenschappen en de (mogelijke) invloed op de samenleving	38	47	
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 3	onderzoeken van de cultuur in een land uit Azië, Midden-Oosten, Afrika en Zuid-Amerika (herkenbare aspecten) en vergelijken met culturele elementen uit Nederland	47		
De samenleving	Culturen, leefgewoonten en levensbeschouwingen	FASE 3	bespreken wat de invloed is van sekse, cultuur, leeftijd op leefgewoonten en samenleven (b)	38	47	
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 1	veilig gedragen op straat en als (lopende en fietsende) deelnemer aan het verkeer	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 1	bespreken van (eigen) verkeersgedrag	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 2	verwoorden van (eigen) verkeersgedrag en handelingsalternatieven bedenken	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 2	veilig gedragen op straat en als (zelfstandig) deelnemer aan het verkeer	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 2	oriënteren op en bespreken van de verkeersinrichtingselementen in de eigen omgeving zoals verkeerborden	35	37	
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 3	onderscheiden van gedragskeuzen in het verkeer en daar standpunten over innemen	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 3	verantwoord handelen in het verkeer onder verschillende omstandigheden en weersgesteldheden (zowel individueel als in groepsverband)	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 3	kennismaken van belangrijke wet- en regelgeving omtrent het verkeer en hiernaar handelen	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 3	beseffen dat verkeer afhankelijk is van menselijk handelen en als zodanig veranderbaar is	35		
De samenleving	Deelnemen aan het verkeer	FASE 3	verlenen van eenvoudige verkeershulp aan jongeren en ouderen	35		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 1	beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen mensen op school, in de woonplaats, in het land (b)	35	36	37
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 1	verkennen van en beseffen van het belang van leefregels en afspraken thuis, op straat, op school en in de maatschappij (b)	35	36	37
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 1	kennismaken met verschillende voorzieningen in de samenleving zoals onderwijs, politie, brandweer (b)	35	37	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	beseffen dat er mensen zijn aangewezen die de leiding hebben over groepen en het verschil met 'de baas spelen' (b)	35	36	37
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	kennismaken met rol, belang en principes van (nationale) wetgeving (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	verkennen van doelen en mogelijke vormen van verkiezingen (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	kennismaken met taken en werkwijze van een gemeentebestuur als vorm van openbaar bestuur (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	kennismaken met taken en werkwijze van de regering en het parlement (politiek) (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	verkennen van de monarchie van Nederland en andere staatsvormen (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	verkennen van organisatie, functie en taken van onderwijs en gezondheidszorg (sociale voorzieningen) (b)	35	36	37
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	verkennen van functie en taken van politie en justitie in de samenleving (b)	35	36	37
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 2	kennismaken met internationale samenwerkingsverbanden zoals Unicef en ontwikkelingsorganisaties (b)	36	47	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	verkennen van (taken van) internationale instellingen zoals de Verenigde Naties (b)	36	47	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	inzicht krijgen in (het functioneren van) de parlementaire democratie in Nederland (staatsinrichting) (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	onderzoeken van indeling en werkwijze van openbaar bestuur op gemeentelijk, provinciaal en landelijk niveau (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	verkennen van rol en belang van (internationale) wetgeving en de wijze waarop deze tot stand komt (b)	36		
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	zicht krijgen op het ontstaan van de huidige machtsblokken in de wereld (oorlog en vrede) (b)	36	47	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	kennis en inzicht verwerven in het ontstaan van (internationale) conflicten en de wijze waarop naar oplossingen wordt gestreefd (b)	37	47	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	verkennen van de samenwerking tussen landen op politiek en economisch gebied en onderzoeken hoe dit zichtbaar is in de samenleving (globalisering, wereldeconomie) (b)	36	47	
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	verdiepen in aspecten van de verzorgingsstaat Nederland zoals stimuleren van 'een leven lang leren' (b)	36	47	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
De samenleving	Organisatie van de samenleving	FASE 3	verkennen van en inzicht krijgen in de opbouw van het Nederlandse onderwijsstelsel (b)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 1	verkennen en vergelijken hoe mensen wonen en leven in straat of buurt	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 1	verkennen en bespreken van verhuizen	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 1	kennismaken van beroepen en bezigheden van volwassenen uit de naaste omgeving en hun werklocatie (werken)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 1	verkennen hoe mensen recreëren (bijv. sport, uitstapje, uitgaan, vakantie)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 2	verkennen waar, wie en hoe mensen wonen in Nederland en wereldwijd (bevolkings spreiding)	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 2	kennismaken met diverse beroepen en beroepsgroepen waarin mensen werken	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 2	verkennen waarvandaan, waarnaartoe en waarom mensen verhuizen (verstedelijking, bevolkingsontwikkeling)	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 2	onderzoeken op welke wijze mensen recreëren (ook uitgaan en winkelen)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 2	inzicht krijgen in wijzen waarop mensen in hun levensonderhoud voorzien (<u>werken</u> , verdienen, uitgeven)	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	bekijken en onderzoeken van de opbouw en inrichting van een dorp/stad naar bebouwing, infrastructuur en bestemming (verstedelijking)	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	verkennen van verschillen tussen wonen in een grote stad(-swijk) of in een klein dorp en de daar beschikbare voorzieningen	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	onderzoeken van de relatie tussen welvaart en de gebouwen, voorzieningen en scholen op verschillende plekken in de wereld	47	49	
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	vergelijken van de levenswijze, welvaart en welzijn in Nederland met een tweede en een derdewereldland (arm en rijk)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	onderzoeken van verschillende vormen van recreatie zoals het bezoeken van pretparken, winkelen, wandelen, zwemmen en de bijbehorende locatie(s)	47		
De samenleving	Wonen, werken, recreëren	FASE 3	onderzoeken van immigratie en emigratie in verschillende landen en gevolgen hiervan (<u>bevolkingsontwikkeling</u>)	47	49	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
De ruimte om je heen						
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 1	bekijken en onderzoeken van verschillende soorten grond	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 1	bekijken en bespreken van elementen van de aarde (bijv. bergen, zeeën, vulkanen, woestijnen en grotten)	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 1	verkennen van <u>processen van de aarde</u> (bijv. <u>natuurrampen</u> zoals overstroming, windhoos, aardbeving)	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 2	onderzoeken wat de samenstelling is van de grond waarop je woont (bodemprofiel) en vergelijken met de bodem elders in Nederland	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 2	onderzoeken wat aardbevingen en vulkanen zijn, hoe deze op aarde ontstaan en wat gevolgen (kunnen) zijn (processen van de aarde, natuurrampen)	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 2	verkennen van de verdeling land en water in de ruimte om je heen zoals zeeën, meren, rivieren (<u>stroomgebied</u>)	48	49	
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	onderzoeken van verschillende grondsoorten	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	onderzoeken waar op aarde erosie/verwering of afzetting plaatsvindt	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	relaties leggen en verklaren tussen de opbouw van verschillende gebieden op aarde	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	het ontstaan van 'het gebied waar Nederland nu ligt' onderzoeken	49		
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	verkennen welke processen van de aarde tot natuurrampen kunnen leiden (en wat de gevolgen zijn voor mensen)	48	49	
De ruimte om je heen	Bouw en processen van de aarde	FASE 3	onderzoeken en beschrijven hoe de <u>waterkringloop</u> er uitziet en wat de invloed hiervan is op de mens	49		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 1	ontdekken van de aanwezigheid van maan en sterren in de nacht (heelal)	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 1	realiseren dat de aanwezigheid en positie van de zon dag, nacht en de seizoenen veroorzaken	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 2	ervaren dat we de maan in verschillende vormen zien	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 2	beseffen dat de aarde draait en beweegt t.o.v. van de zon (heelal)	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 2	onderzoeken hoe dag en nacht ontstaan (stand van de zon gedurende de dag en verloop van de schaduw)	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 3	inzicht krijgen in de draaiing van de aarde en beweging van aarde en maan t.o.v. elkaar en t.o.v. de zon (maanstanden, heelal)	46		
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 3	verband zien tussen zonnestand, schaduwlengte en daglengte in zomer en winter (en koppelen aan klimaatzone)	46	49	
De ruimte om je heen	Heelal en hemellichamen	FASE 3	kennis nemen van de ligging van de aarde en andere planeten t.o.v. de zon	46		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 1	herkennen van verschillen in landschappen en omgevingen die door mensen zijn ingericht (natuurlandschap en cultuurlandschap)	47	49	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 1	verkennen van verschijnselen die voorkomen in de natuurlijke omgeving (vegetatie en dieren)	40	47	49
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 1	(samen) nadenken over de inrichting van de naaste omgeving	47	49	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 1	ontdekken dat mensen de wereld hebben ingedeeld (bijv. <u>grenzen</u> , landen, werelddelen)	47		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	onderzoeken hoe de ruimte om je heen er uitziet	40	47	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	verkennen van verschillende elementen van een landschap (reliëf, hoog/laag, begroeiing, dieren) en vergelijken van landschappen in Nederland (natuurlandschap en cultuurlandschap)	47	49	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	ontdekken wat er groeit en bloeit in de ruimte om je heen (vegetatie)	40	47	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	onderzoeken waarom, waar en hoe mensen zich beschermen tegen het water	48		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	(samen) nadenken over inrichting van de ruimte om je heen	47		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	verkennen van de betekenis en de rol van de verdeling van de wereld in landen	47		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 2	zicht krijgen op (kenmerkende) verschillen tussen ons land en andere landen	47		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	onderzoeken van elementen van natuurlandschap en cultuurlandschap en het ontstaan hiervan	47	49	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	beschrijven van de kenmerken (natuur, ligging en klimaat) van verschillende gebieden in de wereld zoals woestijnen, tropische regenwouden, hooggebergten	49		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	verkennen van de verschillende vegetatiezones van evenaar tot polen	49		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	vergelijken van verschillende natuurlijke elementen op een bepaalde locatie (bijv. vegetatie in relatie tot neerslag en temperatuur)	47	49	
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	onderzoeken hoe men in Nederland het water beheert en beheerst (bescherming tegen water)	48		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	(samen) nadenken over de inrichting van de ruimte	47		
De ruimte om je heen	Inrichting en indeling van de ruimte (landschap)	FASE 3	onderzoeken van de functie van <u>grenzen</u> (bijv. natuurlijke grenzen, staatkundige grenzen, politieke grenzen, taalgrenzen, culturele grenzen)	47	49	
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 1	kijken naar en praten over 'markante' herkenningspunten in de eigen buurt	47	50	
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 1	ontwikkelen van een eerste kaartbeeld (plattegrond)	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	ervaring opdoen in het lezen, selecteren, analyseren, interpreteren en visualiseren van informatie op kaarten	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	kennis opdoen over kaartelementen zoals legenda, schaal en coördinaten	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	oriënteren en verplaatsen in de ruimte met behulp van kaart of navigatieapp	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	lokaliseren van landen, gebieden en plaatsen op verschillende kaarten van Nederland, Europa en de wereld (bijv. aan de hand van actualiteit of vakantie)	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	maken van een eenvoudige kaart	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	kennismaken met verschillende atlassen en geografisch informatiesystemen (bijv. junior-Bosatlas, TomTom)	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	ontwikkelen van een kaartbeeld ('mental map') van de eigen regio en van Nederland	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 2	verwerven van basis kaartkennis (<u>topografie</u>) als kapstok voor informatie en gebeurtenissen van allerlei aard	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	aangeven op een kaart waar verschillende inrichtingselementen te vinden zijn (bijv. bouwwerken, gebieden)	49	50	
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	onderzoeken van interactiepatronen aan de hand van informatie op een kaart (bijv. woon-werkverkeer, koopgedrag bij levensmiddelen en meubels, recreatie)	47	49	50
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	weergeven op een kaart van routes naar (internationale) bestemmingen in een passende schaal	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	verwerken van ruimtelijk informatie tot een eenvoudige (digitale) kaart (met titel, schaal aanduiding, legenda, grit en noordpijl)	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	ontwikkelen van een kaartbeeld ('mental map') van Europa en de wereld	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	verwerven van kaartkennis (topografie) als kapstok voor informatie en gebeurtenissen van allerlei aard	50		
De ruimte om je heen	Kaart en kaartbeeld	FASE 3	gebruikmaken van verschillende atlassen, kaarten en geografisch informatiesystemen bij het beantwoorden van geografische vragen	50		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	kennismaken met voedselproductie in landbouw en veeteelt in de directe omgeving (bijv. kaasmakerij, eierboer, akkerbouw- of veeteeltbedrijf)	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	kennismaken met verschillende gewassen uit de akkerbouw en tuinbouw	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	realiseren dat de basis voor voedingsmiddelen niet uit de fabriek komt	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	verkennen dat (bekende) producten ergens worden gemaakt voordat deze in de winkel liggen (zowel voedingsmiddelen als industriële producten)	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	herkennen van verschillende vormen van transport zoals elektriciteit, data, water, personen en goederen	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 1	verkennen van soorten vervoer en vervoerswegen en de functionaliteit	47	49	
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	onderzoeken wat middelen van bestaan zijn in Nederland (landbouw, visserij, industrie)	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	onderzoeken van kenmerken van verschillende vormen van landbouw	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	verkennen van de voedselproductieketen bij verschillende voedingsmiddelen (ook in relatie tot duurzaamheid)	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	verkennen van de productieketen bij verschillende industriële producten (ook in relatie tot duurzaamheid)	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	herkennen van verschillen en overeenkomsten tussen industriële en ambachtelijke producten	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	verkennen van de infrastructuur van Nederland	47	49	
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 2	verkennen van de relatie tussen transportwijze en transportdoel bij mensen, goederen, water, energie, data	47	49	
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 3	verkennen van locatiefactoren bij verschillende landbouwgewassen	47	49	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 3	onderzoeken van economische vestigingsplaats van industrie (nationaal en internationaal)	47	49	
De ruimte om je heen		FASE 3	onderzoeken van welke grondstoffen industriële producten zijn gemaakt, waar deze vandaan komen en hoe deze verwerkt worden	47	49	
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 3	verkennen van verschillen tussen landbouw, industrie en dienstverlening	47		
De ruimte om je heen		FASE 3	verkennen van het ontstaan van landbouw, industrie en dienstverlening	47		
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 3	onderzoeken van de complexiteit van voedselproductieketens en de relatie tot duurzaamheid	47		
De ruimte om je heen		FASE 3	de mobiliteit van mensen onderzoeken (bijv. overbruggen van afstanden, welke en hoe?)	47	49	
De ruimte om je heen	Landbouw, industrie en logistiek	FASE 3	onderzoeken van transportwijzen en transportdoelen zoals van mensen, goederen, water, energie, data	47	49	
De ruimte om je heen		FASE 1	bewust worden dat de mens invloed heeft op de natuurlijke omgeving	39	47	48
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 1	onderzoeken van een positieve bijdrage aan de zorg voor het milieu	39		
De ruimte om je heen		FASE 2	beseffen dat ingrijpen van de mens op aarde van invloed is op het natuurlijk evenwicht	47	48	
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 2	verkennen van aspecten van het begrip 'milieu' zoals milieuvervuiling	39		
De ruimte om je heen		FASE 2	verantwoordelijkheid dragen voor de eigen leefomgeving en een actieve bijdrage leveren aan de zorg voor het milieu	39		
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 2	realiseren dat bepaalde natuurlijke energiebronnen eindig zijn (olie en gas) en andere oneindig zijn (zon, wind en water)	47		
De ruimte om je heen		FASE 2	werken aan een duurzame samenleving	39	47	
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 2	verkennen van de relatie tussen natuur en milieu (bijv. Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer)	39	47	
De ruimte om je heen		FASE 3	onderzoeken wat de invloed is van het consumptiepatroon van de mens op het milieu (bijv. afvalprobleem)	35	39	
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 3	beseffen van het belang om natuur te behouden	39		
De ruimte om je heen		FASE 3	verkennen van mogelijkheden van de mens om bij te dragen aan behoud/herstel van het natuurlijk evenwicht (watermanagement)	39	48	
De ruimte om je heen	Omgaan met het milieu	FASE 3	zorgdragen voor het milieu	39		
De ruimte om je heen		FASE 3	verkrijgen van een beginnend ecologisch inzicht (duurzame ontwikkeling)	39		
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 1	ervaren en onderzoeken van weersverschijnselen en de relatie met de seizoenen (het regent, het waait, de zon schijnt)	43	46	
De ruimte om je heen		FASE 1	beseffen van de invloed van weer en seizoenen op de mens	43	46	
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 2	ervaren en onderzoeken wat het weerbeeld per seizoen is (in regen, hagel en sneeuw, wind, temperatuur en mate van bewolking)	43	46	
De ruimte om je heen		FASE 2	beseffen van weersverschillen in de ruimte (plekken in Nederland) en in de tijd	43	46	49
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 2	realiseren dat weer en seizoenen invloed hebben op mensen, dieren en planten	43	46	
De ruimte om je heen		FASE 2	samenhang zien tussen weer en klimaat	43		
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 2	waarnemingen doen aan het weer met passende weersinstrumenten	43		
De ruimte om je heen		FASE 3	onderzoek doen aan weersverschijnselen (windrichting, windkracht, luchtdruk, temperatuur, type en hoeveelheid neerslag en mate en soort van bewolking)	43		
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 3	beschrijven van een weerbeeld per seizoen en weersverschillen in de ruimte (plekken in de wereld) en in de tijd (historisch)	43	46	
De ruimte om je heen		FASE 3	verkennen van oorzaken en gevolgen van klimaatverandering	47	48	
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 3	onderzoeken wat verschillen zijn in flora en fauna in verschillende klimaatzones	49		
De ruimte om je heen		FASE 3	onderzoeken van de invloed van weer en klimaat op mens, dier, plant en landschap	43	46	
De ruimte om je heen	Weer en klimaat	FASE 3	beschrijven van verschillende klimaten in Europa en koppelen van klimaten aan landschappen/landschapszones in Europa	49		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
Planten, dieren en de mens						
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 1	herkennen en benoemen van onderdelen van het eigen lichaam (mens)	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 1	verkennen van de globale werking van lichaamsdelen	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 1	onderzoeken van de vorm en functie van de zintuigen van de mens	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 1	ontdekken en benoemen van eigen duidelijke uiterlijke kenmerken en de overeenkomsten of verschillen met andere mensen (kinderen)	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 1	vergelijken van onderdelen van de mens met onderdelen van dieren	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 2	onderzoeken van de uitwendige vorm en bouw van de ledematen van de mens en hun functie (vorm en functie)	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 2	onderscheiden en verkennen bij jezelf van 'de van buitenaf waarneembare' inwendige lichaamsdelen en organen (hart, bloedsomloop, longen, spieren, skelet, ademhaling en spijsverteringsstelsel) en verkennen wat hun functie is	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 2	ontdekken van overeenkomsten en verschillen in uiterlijk, bouw en (voort-)beweging tussen mensen onderling en tussen mens en zoogdieren	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	onderzoeken van vorm en functie van uitwendige en inwendige lichaamsdelen (organen) van de mens en systemen van het menselijk lichaam (ademhaling, bloedsomloop, voortbeweging en stofwisseling)	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	bewust ervaren van het belang en de functie van zelfs kleinste onderdelen van een mens	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	onderzoeken van de bouw en functie van het skelet	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	verkennen van uiterlijke overeenkomsten en verschillen tussen onderdelen van mensen, mensen in hun omgeving en elders in de wereld alsook tussen mensen en (zoog-)dieren	40	41	
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	vergelijken van organen van de mens met die van dieren en (zaad-)planten	41		
Planten, dieren en de mens	De mens	FASE 3	verkennen van overeenkomsten en verschillen in functioneren van het ademhalingsstelsel, voortbewegingsapparaat en zintuigen van mensen en bepaalde groepen dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 1	verzorgen van het eigen lichaam	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 1	verkennen van gewoontes op het gebied van voeding en hygiëne	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 1	kennismaken en ervaringen delen met onderdelen van de gezondheidszorg			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 1	zorg dragen voor en respectvol omgaan met de eigen gezondheid (lichamelijke en psychische)	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	zorgen voor persoonlijke hygiëne	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	beseffen dat wat je eet invloed heeft op je gezondheid	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	realiseren dat een combinatie van gezonde voeding en hygiëne de gezondheid bevordert en ziektes kan voorkomen	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	aandacht hebben voor lichaamshouding en beweging zoals een verantwoorde (zit-)houding en rust/ontspanning op zijn tijd	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	beseffen van de (mede-) verantwoordelijkheid voor eigen en andermans gezondheid	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	bespreken van ervaringen met gezondheidszorg			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	omgaan met een handicap of ziekte (chronisch) bij jezelf of anderen	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	omgaan met eenvoudige 'gezondheidsproblemen' zoals verkoudheid, griep maar ook snijwondje, kneuzing, etc.			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 2	kennismaken met eenvoudige eerste-hulpvaardigheden			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	beseffen van het belang van goede hygiëne	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	herkennen van factoren die het eigen gedrag m.b.t. gezondheid en hygiëne beïnvloeden en (mede-)verantwoordelijkheid dragen voor eigen en andermans gezondheid	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	realiseren dat een combinatie van gezonde voeding, beweging, hygiëne en rust de gezondheid bevordert en de kans op ziektes vermindert	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	beseffen hebben van het ontstaan van verslavende gewoonten en de invloed hiervan op het functioneren als mens	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	omgaan met 'eenvoudige gezondheidsproblemen' en beseffen van consequenties of herstel mogelijkheden	34		
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	onderzoeken hoe de gezondheidszorg functioneert			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	verkennen wat de samenleving biedt voor mensen met een handicap of (chronische) ziekte			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	bespreken wat het effect is van geneesmiddelen			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	oefenen van (eenvoudige) eerste-hulpvaardigheden			
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	verkennen m.b.t. het voorkomen, het gevaar en het gebruik van bacteriën en virussen in relatie tot gezondheid (infectie, griep, inenten)	34		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Planten, dieren en de mens	Gezondheid en hygiëne	FASE 3	bekend zijn met instanties die op het gebied van lichamelijke en geestelijke gezondheid hulpverleners en belangen behartigen (bijv. GGD, Rijksoverheid, Leger des Heils, Kindertelefoon, Longfonds, Diabetesfonds)	34		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	beseffen dat planten, dieren en de mens in hun leefomgeving water, voedsel en een plek nodig hebben om te leven	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	realiseren dat mensen voedsel meestal moeten bewerken en bereiden	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	waarnemen en verkennen van elementaire fasen in groei, ontwikkeling (bloei) en voortplanting van planten, van dieren en van de mens	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	realiseren dat een levend wezen steeds voortkomt uit een ander levend wezen van dezelfde soort	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	ontdekken dat sommige dieren eieren leggen en dat de geboorte wordt voorafgegaan door de ontwikkeling in een ei	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 1	bespreken dat <u>mensen</u> en sommige dieren levend baren en dat de geboorte wordt voorafgegaan door een periode van <u>gedragen worden door de moeder</u>	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	onderzoeken dat planten, dieren en de mens voor groei en ontwikkeling voedsel, water, licht en juiste temperatuur nodig hebben	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	verkennen van aanpassingen van planten en dieren aan temperatuur, droogte, wind en vijanden waardoor ze in een bepaalde omgeving kunnen overleven	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	observeren van het gedrag van een dier in relatie tot de omgeving	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	beseffen wat het belang is van voeding en een goed voedingspatroon	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	onderzoeken en waarnemen van de elementaire fasen in groei en ontwikkeling van dieren en van de mens	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	onderzoeken waarvoor je je zintuigen gebruikt en nodig hebt in je omgeving, bewust ervaren van de werking ervan en verkennen waarvoor dieren hun zintuigen gebruiken	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	beseffen dat mensen, dieren en planten geboren worden of ontkiemen, groeien en ontwikkelen, zich kunnen voortplanten en zullen doodgaan (levenscyclus)	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	verkennen van vormen van voortplanting bij planten (via zaad dat zich ontwikkelt in een vrucht of via knol, bol of uitlopers)	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	onderzoeken hoe zaden van planten zich verspreiden (wind, water, vogels) en volgen van de ontwikkeling van zaadje (ontkiemen) naar plant (zaaiproeven) bij verschillende (snelgroeiende) zaden	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	verkennen van manieren waarop dieren zich voortplanten en realiseren dat een levend wezen steeds voortkomt uit een ander levend wezen van dezelfde soort	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 2	oriënteren op de <u>voortplanting</u> en de functie(s) van voortplantingsorganen bij <u>mensen</u> en de vergelijking maken met dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	ervaren dat voor dieren en voor de mens voedsel en water noodzakelijk zijn voor groei en ontwikkeling (opbouw, handhaving, herstel en energie)	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken hoe planten en dieren zich aanpassen aan de seizoenen en leefomgevingen (bijv. groeien of leven in 'sociaal verband')	40		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken van het gedrag van dieren (bijv. bodemdieren, huisdier)	40	41	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	beseffen dat micro-organismen betrokken zijn bij de bereiding van voedsel (bijv. gisting), bij de voedselvertering (in de darmen), bij voedselbederf en bij het vergaan van (delen van) dode organismen			
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken van de basisregels van een gezond voedingspatroon en factoren die het eetgedrag en voedselkeuze beïnvloeden			
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderkennen van de eigen verantwoordelijkheid voor (gezonde) voeding			
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	uitvoeren van eenvoudige experimenten met planten (bijv. factoren die van invloed zijn op de groei) en met dieren (bijv. factoren die van invloed zijn op de voorkeuren van gronddieren zoals regenwormen); waarbij de zorg voor levende organismen niet uit het oog wordt verloren	40	41	44
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	uitzoeken van de werking en functies van zintuigen, huid, afweersysteem, spierstelsel, skelet, bloedvatstelsel, ademhalingsstelsel, spijsverteringsstelsel en voortplantingsorganen bij dieren en bij de mens	41		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken welke onderdelen van planten zorgen voor functies als stevigheid, voortplanting, stofwisseling en transport	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken van de wijze waarop de zintuigen verschijnselen als licht, kleur, geur of geluid waarnemen	41	42	
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	bewust ervaren van de complexe samenwerking van lichaamsdelen bij menselijk handelen en bewegen	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	onderzoeken en waarnemen van het verschil tussen voortplanting door zaad en door knol, bol en uitlopers	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	kennismaken van de ontwikkelingsfasen bij de voortplanting van dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	beseffen dat soortkenmerken worden doorgegeven aan nakomelingen en wat daar het gevolg van is	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	kennismaken en onderzoeken van aspecten van de voortplanting van de mens en seksualiteit zoals doorgifte van erfelijke eigenschappen	41		
Planten, dieren en de mens	Groei, ontwikkeling (bloei), gedrag en voortplanting (instandhouding)	FASE 3	verkennen van lichamelijke veranderingen die optreden bij <u>mensen</u> tijdens de puberteit	41		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 1	ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote diversiteit aan planten, dieren en schimmels (paddenstoelen)	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 1	ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur (met planten en dieren)	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 1	waarnemen en verkennen van de omgeving met al je zintuigen	40	47	
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 1	ervaren dat bomen (en andere planten) veranderen met de seizoenen	40	46	
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 1	met zorg omgaan met <u>planten en dieren</u>	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 2	ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote verscheidenheid aan planten, dieren en paddenstoelen (schimmels)	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 2	ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur voor de mens	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 2	met zorg omgaan met <u>planten en dieren</u>	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 3	ontmoeten, verwonderen en beseffen van de grote verscheidenheid aan planten, dieren en paddenstoelen (schimmels)	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 3	ervaren van schoonheid en esthetische waarde van natuur voor de mens	40		
Planten, dieren en de mens	Omgaan met de natuur	FASE 3	met zorg omgaan met <u>planten en dieren</u>	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 1	waarnemen van de elementaire onderdelen van de plant en van het dier en de functie ervan	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 1	verkennen van uiterlijke kenmerken van planten, van dieren zoals vorm, kleur, bouw en beharing:	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 1	kennismaken van enkele veel voorkomende planten en dieren in de eigen omgeving met naam, enkele kenmerken en de leefomstandigheden	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 1	realiseren dat <u>planten</u> en <u>dieren</u> voedsel zijn voor andere planten en dieren en voor de mens (voedselkringloop)	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	verkennen en onderzoeken van de elementaire onderdelen van planten en dieren (zoals organen) en de functie ervan	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	waarnemen en op basis van uiterlijke kenmerken vergelijken van (delen van) verschillende planten (bijv. vorm, kleur, bouw, geur, bloeiwijze) en vergelijken van (delen van) verschillende dieren (bijv. vorm, kleur, bouw, beharing, gedrag)	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	verkennen van eigenschappen en kenmerken van planten en dieren die passen bij de leefomgeving (levensgemeenschap)	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	hanteren van eenvoudige zoekkaarten van planten en van dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	verkennen van de functionele waarde van planten en dieren voor de mens zoals leverancier van zuurstof en voedsel en de rol voor geneezing	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 2	verkennen van de rol van <u>planten</u> en <u>dieren</u> bij <u>technologische ontwikkelingen</u> en uitvindingen (bijv. klittenband, neus hogesnelheidstrein, oppervlak zwempak)	40	41	44
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	ordenen en indelen van planten en dieren in hoofdgroepen en soorten (plantenrijk en dierenrijk)	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	verkennen van overeenkomsten en verschillen tussen onderdelen van verschillende plantensoorten en tussen onderdelen van verschillende diersoorten	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	kennismaken met de begrippen <u>organisme</u> , <u>orgaan</u> en <u>cellen</u>	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	kennismaken met inwendige organen van dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	verkennen van overeenkomsten en verschillen van onderdelen bij (zaad-)planten en vergelijken van (inwendige) organen van (zaad-)planten met die van dieren en de mens	41		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	vergelijken van organen van dieren met die van de mens en van (zaad-) planten	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	onderzoeken van het verband tussen vorm en functie bij (onderdelen van) planten en bij (onderdelen van) dieren	41		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	ordenen en op naam brengen van, planten (en paddenstoelen) en dieren uit de omgeving met behulp van passende determinatieleutels (op kaart en computer)	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	onderzoeken van het 'sociale verband' waarin dieren leven	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	kennismaken met fossielen en het begrip evolutie; vergelijken van fossielen met huidige planten en dieren	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	onderzoeken van het 'sociale verband' de wisselwerking tussen planten, dieren, mensen en omgeving	40	47	
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	onderzoeken waarom mensen dieren houden en gewassen beheren	40	47	
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	onderzoeken van voedselrelaties en voedselketens (of -kringlopen) met de rol van planten, dieren, schimmels en bacteriën (levenscyclus)	40		
Planten, dieren en de mens	Planten en dieren	FASE 3	reflecteren op betekenissen van <u>dieren</u> en <u>planten</u> in relatie tot voor mensen relevante <u>technologische ontwikkelingen</u> (bijv. op het gebied van voeding, medicijnen, apparatuur)	40	44	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
Tijd						
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 1	herkennen en gebruiken van eenvoudige begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling en hun onderlinge relaties	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 1	beseffen van het cyclische karakter van de dagelijkse tijd en het lineaire karakter van historische tijd	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 1	beseffen van de tijd van gebeurtenissen, het kost tijd iets te doen of te maken	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 1	werken met eenvoudige kalenders	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 2	werken met begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling en de onderlinge relaties (ook complexere begrippen zoals verleden, heden, toekomst)	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 2	omgaan met verschillende vormen van kalenders	51		
Tijd	Besef van tijd (cyclisch element)	FASE 3	gebruiken van begrippen van tijdsaanduiding en tijdsindeling bij het beschrijven van gebeurtenissen en situaties en het leggen van relaties hiertussen	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 1	ontwikkelen van een besef van een 'lang geleden' waarbij tijd eindeloos is met steeds nieuwe gebeurtenissen op een eindeloze tijdlijn	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 1	redeneren in chronologie zoals bij je eigen levensloop en de ontwikkeling van (gebruiks-)voorwerpen en situaties	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 1	bewust worden van 'vroeger' en 'nu' door te kijken naar overeenkomsten en verschillen bij voorwerpen, gebruiken en situaties	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 1	relaties leggen tussen gebeurtenissen en personen (bijv. in een eenvoudige stamboom)	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 1	bespreken van herkenbare onderwerpen uit de geschiedenis	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	in kaart brengen van familiegegevens en hun onderlinge relaties in de tijd zoals in een stamboom	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	omgaan met een tijdperk als middel om gebeurtenissen, verschijnselen, ontwikkelingen en personen in de tijd te plaatsen	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	verkennen en vertrouwd worden met verschillende indelingen van de geschiedenis zoals de tien tijdvakken en de traditionele periode-indeling	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	reconstrueren en bespreken van gebeurtenissen en ontwikkelingen uit eigen en andermans leven	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	verkennen van de historische ontwikkeling van enige belangrijke cultuurelementen zoals (eet)gewoonten, kleding, bouwstijlen, godsdiensten, taal tussen verschillende tijdvakken	52		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	historische vragen stellen aan experts en ooggetuigen	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	onderzoeken van verschillende soorten historische bronnen zoals teksten, afbeeldingen, foto's, historische kaarten, voorwerpen, verhalen/liedjes, gebouwen, monumenten, kunst (schilderijen) en interpreteren van informatie hieruit	51	52	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	inventariseren van historische kenmerken van objecten in de eigen woonplaats zoals gebouwen, monumenten, straten (patroon/namen)	51	52	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	onderzoeken van voorwerpen die vroeger gebruikt werden (kenmerken, eigenschappen, gebruiksdoel) en vergelijken met voorwerpen van nu (continuïteit en verandering)	51	52	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	bekijken van samenlevings- en woonvormen in verschillende tijdvakken en culturen	52		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 2	samen bespreken van historische gebeurtenissen of ontwikkelingen en aangeven van oorzaak en gevolg hiervan	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	omgaan met tijdvakken met verschillende intervallen voor het plaatsen van gebeurtenissen (begin- en eindjaartal) en historische personen	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	gebruikmaken van de namen van de tien tijdvakken en de traditionele periode-indeling	51	52	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	in kaart brengen (bijv. chronologisch) van ontwikkelingen en gegevens van processen in de tijd zoals politieke partijen, instellingen, personen	51	52	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	beantwoorden van een vraag over het verleden door het zoeken naar geschikte historische bronnen en onderzoeken van deze bronnen zoals het achterhalen van motieven van mensen voor handelingen uit het verleden	51	52	53
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	beseffen van de tijd-, plaats- en situatiegebondenheid van historische bronnen en de mogelijke tegenstrijdigheid van bronnen	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	verkennen en bespreken van belangrijke veranderingen die zich in de samenleving hebben voorgedaan (bijv. technologische ontwikkelingen, medische zorg, verschuivingen in rolgedrag en het verdwijnen van kinderarbeid)	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	onderzoeken van verschillen tussen onze huidige westerse cultuur en de culturen in vroegere tijden met betrekking tot inkomen, politieke constellatie, consumptiepatronen, voeding en ondervoeding, godsdienst, milieu, kunst, positie van de vrouw en het onderwijs	51	53	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	herkennen van veranderingen, verschillen en overeenkomsten in de samenlevingsvorm, leefomstandigheden en vrijetijdsbesteding van mensen tussen verschillende tijdvakken, binnen en een tijdvak en met het heden	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	onderscheiden van verschijnselen die in de geschiedenis doorlopend zijn of regelmatig terugkeren en verschijnselen die in de loop van de tijd zijn veranderd (continuïteit en verandering)	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	zoeken naar argumenten bij beweringen over historische onderwerpen	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	onderzoeken van een historische gebeurtenis of ontwikkeling en aangeven wat oorzaak/oorzaken en gevolg/gevolgen hiervan zijn	51	53	
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	beschrijven van een tijdvak via kenmerken vanuit verschillende perspectieven (sociaal, cultureel, economisch, politiek en levensbeschouwelijk)	52		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	beseffen dat afhankelijk van situatie, moment en/of perspectief historische gebeurtenissen en ontwikkelingen door mensen verschillend kunnen worden ervaren	51	52	53
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	bewust worden van het belang van behoud van historische bronnen en bronnen van nu voor de toekomst	51		
Tijd	Historisch tijdsbesef (lineair element)	FASE 3	historische causale verbanden leggen tussen 'Verschijnselen, ontwikkelingen en personen uit de geschiedenis van Nederland en de wereld' (oorzaak en gevolg)	51	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de jagers-verzamelaars en het ontstaan van landbouw (c: Trijntje, Hunebedden)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de verspreiding van de Griekse en Romeinse cultuur en confrontatie met de Germaanse cultuur (c: De Romeinse Limes)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het ontstaan en de verspreiding van het Christendom in Nederland en West-Europa (c: Willibrord)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de opkomst van de standenmaatschappij met hofstelsel en horigheid (c: Karel de Grote), ridders, kastelen en kruistochten en de opkomst en verspreiding van de Islam	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de toename van handel en ambachten en het ontstaan van (nieuwe) steden in de middeleeuwen (c: Hebban olla vogala, De Hanze, Jeroen Bosch, Maria van Bourgondië)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de ontdekkingsreizen (Europese expansie)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in (het begin van) de reformatie (c: Erasmus)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Opstand (80-jarige oorlog) en de republiek der zeven verenigde Nederlanden (c: De Opstand, Willem van Oranje, Johan van Oldenbarnevelt)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Gouden eeuw (c: De Beemster, Hugo de Groot, Rembrandt, Atlas Major Blaeu, Christiaan Huygens, Spinoza) en een tolerante republiek (c: De Statenbijbel)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de overzeese expansie en bloeiende economie (c: VOC en WIC, Michiel de Ruyter) en het slavernijverleden van Nederland (c: Slavernij, Max Havelaar)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de tijd van de verlichting (Eise Eisinga, Sara Burgerhart)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Franse revolutie, de Bataafse republiek en het Koninkrijk Holland (Franse overheersing) (c: Patriotten, Napoleon Bonaparte)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in het Koninkrijk der Nederlanden en het ontstaan van het parlementair stelsel in Nederland (c: Koning Willem I, De Grondwet)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de industriële revolutie in Nederland en het organiseren voor betere leef- en werkomstandigheden (c: De eerste spoorlijn, Het kindernetje van Van Houten, Aletta Jacobs)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de moderne kunst in Nederland (c: Vincent van Gogh)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in uitvindingen en technologische ontwikkelingen (c: Haven van Rotterdam)	52	53	
Tijd	Verschijnselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Eerste wereldoorlog (c: De Eerste Wereldoorlog)	52	53	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de economische wereldcrisis van 'de jaren dertig'	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Tweede wereldoorlog (c: Anton de Kom, De Tweede Wereldoorlog, Anne Frank)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Koude oorlog (c: Indonesië)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Verenigde Naties (c: Srebrenica) en de Europese samenwerking (c: Europa)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren vijftig' van de vorige eeuw (c: Marga Klompé, Annie M.G. Schmidt)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de Deltawerken (c: De Watersnood)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de geschiedenis van de Energievoorziening (c: Kolen en gas)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in Nederland in de 'jaren zestig en zeventig' van de vorige eeuw (c: De televisie)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in de multiculturele samenleving (c: De gastarbeiders, Het Caribisch gebied, Het Oranjegevoel)	52	53	
Tijd	Verschijselen, ontwikkelingen en personen	FASE 2,3	ontwikkelen van enige kennis over en inzicht in actuele gebeurtenissen en ontwikkelingen en de relatie met historische gebeurtenissen en ontwikkelingen	52	53	

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

kerndoel
(-en)

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	k1	k2	k3
Verschijselen uit natuurkunde en techniek						
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 1	verkennen en ontdekken van eigenschappen van materialen en stoffen	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 1	aangeven waarvan voorwerpen zijn gemaakt en de relatie tussen de vorm en de functie onderzoeken	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 1	maken van een object naar eigen ontwerp (idee en inzicht) met materialen en voorwerpen (bijv. bouwen met constructiemateriaal)	45		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	verkennen van welk materiaal voorwerpen zijn gemaakt (bijv. metaal, (natuur-)steen, glas, plastic, hout, papier, textiel, beton, polyester)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	verkennen van waarneembare eigenschappen van materialen zoals geleiden en isoleren van warmte, geluid en/of elektriciteit, de invloed van vocht (roesten)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	verkennen van waarneembare eigenschappen van stoffen: oplossen (bijv. keukenpoeders); mengen en ontmengen (laagjesvorming)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	samenhang zien tussen waarneembare eigenschappen van materialen (zowel direct, na verloop van tijd of op een andere plaats zichtbaar)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	ontdekken van relaties tussen de werking, de vorm en het gebruikte materiaal bij bekende voorwerpen (denken in vorm-functie van producten en materiaal-functie bij producten)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	ontdekken van patronen en ordeningen zoals vormeigenschappen toekennen aan dingen om je heen en patronen ontdekken in de omgeving (bijv. in tegels rond de school, stenen van metselwerk of in zeepbellen)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	ontwerpen en maken van een object naar eigen idee en inzicht waarbij rekening wordt gehouden met het gebruik van materialen	45		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met materialen, stoffen of voorwerpen	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	onderzoeken uit welk materiaal of uit welke combinaties van materialen een voorwerp bestaat (bijv. metaal, (natuur-)steen, glas, plastic, hout, papier, textiel, beton, polyester)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	onderzoeken van veranderingen aan waarneembare eigenschappen van materialen: met betrekking tot warmte, geluid en elektriciteit; relatie tussen gewicht en volume; invloed van vocht (roesten); invloed van temperatuur (uitzetten/krimpen); afstotings- en aantrekkingskracht van magnetische materialen	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	onderzoeken van eigenschappen van stoffen: oplossen; mengen en ontmengen (waterige en vetachtige lagen); uitzakken (aarde in water)	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	ontdekken van relaties tussen vorm en functie van producten, de werking en het materiaalgebruik bij producten	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	onderzoeken van de kringloop van materiaal aan de hand van bekende voorwerpen	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	ontwerpen en maken van een object naar eigen idee en inzicht en bij de materiaalkeuze rekening houden met materiaaleigenschappen en de functie van het voorwerp	45		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Materialen, stoffen en voorwerpen	FASE 3	opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met materialen, stoffen of voorwerpen	44		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 1	verkennen en benoemen van dingen en verschijnselen in de natuurkunde met karakteristieke eigenschappen als resultaat van: ik zie, ik hoor, ik voel, ik ruik, ik proef	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 1	ontdekken en verwonderen over: licht (licht en donker), geluid (volume, toonhoogte), temperatuur (warmte), kracht (van magneten, van water) en elektriciteit (lamp en zoemer)	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 1	beseffen dat natuurkundige verschijnselen veel bieden, maar ook gevaarlijk kunnen zijn	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel licht: lichtbronnen; doorlaten of terugkaatsen van licht (licht gaat alle kanten op); schaduwvorming; relatie met zien; relatie met verwarmen	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel geluid: geluidsbronnen; eigenschappen van geluid (geluidstrilling, geluidsterkte, toonhoogte, klankkleur); relatie met horen en gehoorschade	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van temperatuur (warmte): warmtebronnen; warm en koud is relatief; verandering van temperatuur verandert stoffen (vriezen/-koelen leidt tot stollen/-krimpen; verwarmen/-koken leidt tot smelten/-verdampen/-uitzetten)	42		
Verschijselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige verschijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het verschijnsel kracht: krachtbronnen; kracht door mensen (spierkracht); kracht van water (drijven/-zweven/-zinken/-stromen)	42		

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (b = aspect van burgerschap)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het versijnsel magnetisme: aantrekken en afstoten van magneten; magnetisme als eigenschap van materialen	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 2	ervaring opdoen met en onderzoeken van het versijnsel elektriciteit: stroom gaat rond in een gesloten stroomkring; het ontstaan van statische elektriciteit; gebruik door en gevaar voor de mens	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 2	verkennen van energie: energiebronnen (aardgas, aardwarmte, biomassa, hout, olie, water, wind, zon, maar ook mens en paard); relatoren aan vormen van energie (warmte, licht, kracht en geluid); reflectie op het gebruik van energiebronnen (beschikbaarheid, voor- en nadelen)	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met een natuurkundig versijnsel	44		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van het versijnsel licht: lichtbronnen; materialen die licht doorlaten (lichtbreking), licht terugkaatsen (schaduw/-spiegelen) en licht absorberen (verwarmen); licht kan worden gesplitst in kleuren (prisma); relatie met zien; lichtsterkte in lumen	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van het versijnsel geluid: geluidsbronnen; eigenschappen van geluid (geluidstrilling, geluidsterkte, toonhoogte, factoren die de klank bepalen en voortplanting door materiaal); relatie met horen (waarnemen van geluid in bijv. verkeer) en gehoorschade	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van temperatuur (warmte): warmtebronnen en koelapparaten; stoffen veranderen door temperatuurverandering (vriezen/-koelen leidt tot stollen/-krimpen/-condenseren, verwarmen/-koken leidt tot smelten/-verdampen/-uitzetten)	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van het versijnsel kracht: zwaartekracht; wrijvingskracht; kracht van lucht; kracht van water (opwaartse kracht)	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van het versijnsel magnetisme: aantrekken en afstoten van magneten (relatie met de begrippen noordpool/-zuidpool en werking van een kompas); magnetische eigenschappen van materialen	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van het versijnsel elektriciteit: materialen die stroom doorlaten (geleiden) of niet (isoleren); stroomkringen; werking van een elektromagneet (spoel, dynamo); opwekken van statische elektriciteit; reflectie op gebruik en gevaar van elektriciteit	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	verkennen van het gebruik van natuurkundige versijnselen in verschillende technologieën	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met een natuurkundig versijnsel	44		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Natuurkundige versijnselen	FASE 3	onderzoeken van <u>energie</u> : voorbeelden van energiebronnen (aardgas, aardwarmte, olie, biomassa, hout, kernenergie, water, wind, zon, maar ook mens en paard); energiebronnen kunnen verschillende vormen van energie leveren; energievormen kunnen in elkaar overgaan waarbij geen energie verloren gaat (bijv. licht in warmte, elektriciteit in warmte en licht, spierkracht in beweging); reflectie op gebruik van energiebronnen (beschikbaarheid, voor- en nadelen)	42		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 1	verkennen en toepassen van eenvoudige constructieprincipes voor een stabiel en stevig product (constructies) zoals stapelen, in elkaar passen, in-verband-leggen o.a. met constructiematerialen	44	45	
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 1	experimenteren met eenvoudige verbindingen (bijv. lijm, knopen, spijkers, schroeven, bouten en moeren)	44	45	
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 1	onderzoeken en ervaren van bewegings- en overbrengings-principes zoals de werking van een touw met opwindas (hijskraan) en een scharnier	44	45	
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 1	werken met een (eenvoudige) werktekening of handleiding			
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	onderzoeken van constructies en constructieprincipes die zorgen voor stabiliteit en stevigheid in voorwerpen, gebouwen en kunstwerken zoals brede basis, driehoek-constructies, boog, profiel, buis (bijv. in kast, toren, piramide, brug)	44		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	maken van een object met behulp van eenvoudige constructieprincipes zoals profielen en driehoek-constructies (stabiele en stevige constructie)	45		
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	herkennen en toepassen van verschillende typen verbindingen zoals naaien, nieten, schroeven, solderen, scharnieren, verbinden met klittenband	44	45	
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	onderzoeken hoe kracht en beweging kunnen worden overgebracht zoals kracht via hefboom of katrol, beweging via tandwiel of fietsketting	44	45	
Versijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	verkennen van de werking van eenvoudige (meet-)instrumenten en apparaten (bijv. huis-tuin-keukengereedschap)			

Oriëntatie op jezelf en de wereld - Aanbodsdoelen met kerndoelen

inhoudslijn	cluster	fase	aanbodsdoel (<i>b = aspect van burgerschap</i>)	kerndoel (-en)		
				k1	k2	k3
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	herkennen van een geautomatiseerd systeem in een apparaat en uitzoeken welke actie of informatie leidt tot welk effect	44		
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	toepassen van technische principes bij het oplossen van een vraag of probleem door deze functioneel te gebruiken in eigen ontwerpen (onderzoeken en ontwerpen)	45		
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	stap voor stap uitvoeren van een werktekening of handleiding			
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 2	opzetten en uitvoeren van een eenvoudig experiment met behulp van een technisch principe	44		
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	ontwerpen en maken van een object met behulp van constructieprincipes zoals profielen en driehoek-constructies (stabiele en stevige constructie)	45		
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	gebruik maken van verbindingen bij het uitvoeren van een ontwerp (vaste verbinding zoals pin/gat, genaaid, gelast; los/vaste verbinding zoals knoop, rits, bout en moer)	45		
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	verkennen van de werking van eenvoudige (meet-)instrumenten en apparaten (bijv. microscoop)			
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	onderzoeken en functioneel toepassen van bewegings- en overbrengingsprincipes (snaar), sturingsmechanismen en pneumatiek	44	45	
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	onderzoeken van de werking van een geautomatiseerd systeem in een apparaat			
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	toepassen van technische principes bij het oplossen van een vraag of probleem door deze functioneel te gebruiken in eigen ontwerpen (onderzoeken en ontwerpen)	44	45	
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	aan de hand van een werktekening iets construeren dat aan vooraf geformuleerde bedoelingen beantwoordt			
Verschijnselen uit natuurkunde en techniek	Technische principes en systemen	FASE 3	opzetten en uitvoeren van een vergelijkend experiment met behulp van een technisch principe	44		